

Відгук

*офіційного опонента на дисертацію Матійчика Андрія Васильовича
«Самоорганізація громадянського суспільства
як чинник демократичної модернізації політичної системи України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси*

Актуальність обраної теми.

Актуальність дисертаційної роботи Матійчика Андрія Васильовича зумовлена необхідністю залучення громадськості до вирішення проблем українського суспільства в процесі становлення демократичної політичної системи. Оскільки демократична модернізація є запорукою суспільної стабільності в перспективі, то важливим є забезпечення ефективної функціональної взаємодії держави та громадянського суспільства на основі принципів самоорганізації.

Дане дослідження актуальне з огляду на відсутність комплексних праць, присвячених самоорганізаційним процесам в громадянському суспільстві. До того ж події в Україні після Революції Гідності 2013-2014 рр. поставили на порядок денний проблему дефіциту соціального капіталу, формування якого можливе у випадку здатності людей самостійно об'єднуватись для подальшої участі в житті суспільства та держави.

Саме громадянське суспільство здатне чинити тиск на державні структури, контролювати їх діяльність, а також виступати в якості медіатора для укріплення соціального капіталу.

Тому процес демократичної модернізації та подолання деформації посткомуністичного розвитку сучасної України можливий лише за умови наукового дослідження та практичної реалізації самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства.

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Вирішення актуальних проблем покладених в основу дисертаційного дослідження, логічно зумовлює його мету, в якості якої обрано науково-теоретичне обґрунтування ролі самоорганізації громадянського суспільства у процесі демократичної модернізації політичної системи України.

Реалізація мети дослідження передбачає розв'язання наступних завдань: 1) здійснити ретроспективний аналіз наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства у функціонуванні політичної системи; 2) систематизувати та критично переосмислити сучасні підходи з позицій їх адаптування до вивчення процесів демократизації та політичної модернізації у країнах перехідної демократії; 3) сформулювати найбільш оптимальний комплекс системи методологічних дискурсів аналізу процесу самоорганізації громадянського суспільства в умовах демократичної модернізації політичної системи України; 4) здійснити політологічний аналіз європейського досвіду ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства; 5) дослідити інституціонально-правові умови формування громадянського суспільства; 6) визначити політико-культурні чинники розбудови структур громадянського суспільства; 7) дослідити специфіку реалізації громадянських ініціатив в Україні; 8) визначити тенденції розвитку волонтерської діяльності як детермінанти функціонування громадянського суспільства; 9) розкрити особливості сучасних інтернет-технологій як ефективного засобу самоорганізації громадянського суспільства (с. 4-5).

Об'єктом дослідження визначено процес демократичної модернізації політичної системи сучасної України. Предмет дослідження – самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України (с. 5).

В ході реалізації завдань дисертаційної роботи автором було сформульовано низку теоретичних положень і висновків, які варті наукової новизни.

Дисертант запропонував авторське визначення категорії «самоорганізація громадянського суспільства» як динамічної властивості громадянського

суспільства, що проявляється у вигляді взаємодії громадян та їхніх об'єднань у процесі реалізації спільних (громадянських) ініціатив (с. 58-59, 71). До модерних механізмів самоорганізації громадянського суспільства в Україні Матійчик А. В. відніс громадянські ініціативи, волонтерську діяльність, новітні інтернет-технології, вважаючи їх особливою формою самоорганізації громадянських засад на основі кооперування форм, способів та станів життєдіяльності.

Узагальнивши теоретичні розробки та напрацювання зарубіжних та вітчизняних дослідників, здобувач сформулював авторське визначення «громадянської ініціативи» як вияву здатності громадян за допомогою колективного характеру дій та на принципах самоорганізації самостійно вирішувати актуальні питання функціонування суспільних відносин. На думку, А. В. Матійчика базовими чинниками формування та реалізації громадянських ініціатив є параметри зовнішнього середовища, характеристики інституціонального клімату, наявність соціального капіталу, ступінь зрілості, рівень самосвідомості та політичної культури громадянина (с. 60-61, 71, 120).

В роботі автор доводить детермінацію процесу інституціоналізації волонтерського руху екзогенними (запити світової спільноти) та ендогенними чинниками (Революція Гідності, проведення АТО на сході країни), акцентуючи увагу на таких його особливостях, як регіональна нерівномірність, кількісне та якісне зростання волонтерських організацій, найвищий баланс довіри та визнання рівноцінним партнером держави (с. 67, 134-148).

На думку дослідника, тип політичної інтернет-участі залежить від позиції провідного політичного актора (глави держави у випадку України). Базуючись на моделях політичної інтернет-участі А. Чадвіка та І. Мея, А. В. Матійчик обґрунтував, що для України характерна змішана модель (управлінська з елементами консультативної) з такими рисами, як унілінійність інформаційного потоку, який формує держава; використання органами влади мережі Інтернет виключно для реалізації державних функцій, а не для побудови системи комунікації та взаємодії; домінування ролі громадянина як пасивного споживача, який долучається до обговорення питань, винесених урядом на порядок денний (с. 64-65, 148-171).

Дисертант уточнив тенденції розвитку європейського громадянського суспільства, зокрема, наголосивши на скороченні громадянського простору, звуженні можливостей для активної громадської участі, зумовленому викликами тероризму, екстремізму, маргіналізації нових груп, ісламофобії. На думку А. В. Матійчика, нестійкість і нестабільність у розвитку громадянського суспільства в країнах Східної Європи – це наслідок ускладнених стартових умов, впливу радянського минулого та самопозиціювання громадян у суспільстві. Натомість в державах Центральної та Південно-Східної Європи, які є членами ЄС, відбуваються процеси зміцнення демократичності інституційного клімату щодо розвитку громадянського суспільства, підвищення рівня його самоорганізаційного потенціалу, формування правового середовища для ефективної участі громадянського суспільства, пошук та вироблення нових форм взаємодії держави та організацій громадянського суспільства (с. 72-87).

Проаналізувавши політико-культурні чинники розбудови громадянського суспільства, здобувач довів, що в Україні відбувається поступовий перехід від підданської до активістської політичної культури, пов'язаний із зсувом у бік постматеріальних цінностей (с. 104-105, 107, 109-110).

Вивчення створеної за роки незалежності та удосконаленої відповідно до євроінтеграційних вимог нормативної бази функціонування громадянського суспільства дало підстави авторові констатувати наявність інституціональних умов для його ефективного розвитку. В якості перешкод для ефективної діяльності організацій громадянського суспільства в Україні визначено механічну імплементацію норм та процедурних вимог, змістовні суперечності та недостатній рівень довіри до нормативно-правових основ, що були закладені в попередній період (с. 88, 93, 100).

Структура дисертації А. В. Матійчика відповідає логіці дослідження, її меті та завданням.

У вступі сформульовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету та завдання, обґрунтовано теоретико-методологічну основу дисертації, її теоретичне та практичне значення, а також представлено основні пункти наукової новизни (с. 3-10).

У першому розділі роботи автор здійснив кваліфіковану систематизацію та компетентний аналіз основних наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних дослідників, що стосуються вивчення інституту громадянського суспільства в контексті процесу демократизації. Це дало підстави констатувати, що фактор самоорганізації залишився поза увагою комплексних розвідок, і актуалізувати дану проблему, зокрема для України (с. 11-28). Матійчик А. В. доводить, що визначення ролі громадянського суспільства та оцінка здатності впливу його самоорганізаційного потенціалу на процеси модернізації та демократизації можливе на основі аналізу його відносин з державою. Розкриття сучасних підходів до процесів демократизації та політичної модернізації дозволило зробити висновок, що існує об'єктивна потреба залучення ідей громадянського суспільства до розв'язання проблем трансформаційних процесів. Проте слід пам'ятати про суперечності інституційного характеру та протиріччя, зумовлені відставанням процесу інституціоналізації від темпів зростання мобілізації та участі (с. 29-41).

У другому розділі здобувачем окреслені методологічні аспекти вивчення процесів самоорганізації громадянського суспільства. Зокрема, Матійчик А. В. стверджує, що дослідження самоорганізації можливе лише за умови застосування поліпарадигмального підходу з поєднанням засад інституціонального, біхевіористського, соціологічного, історичного, компаративних підходів при домінуванні принципів синергетики (с. 44-53). Комплексне дослідження понять та категорій, що використовувались в дисертаційній роботі (а саме неурядові організації, організації громадянського суспільства, середній клас, громадянські ініціативи, волонтерство, політична модернізація, демократизація, демократична трансформація, євроінтеграція, самоорганізованість, політична активність, політична консолідація, політичний блогінг, електронна петиція, соціальні мережі, астротурфінг, грассрутінг, слактивізм) дозволило з'ясувати динаміку зміни уявлень про сутність та роль громадянського суспільства у функціонуванні політичної системи (с. 53-68).

У третьому розділі дисертант зосереджує свою увагу на детермінантах розвитку громадянського суспільства в Україні. Зокрема, Матійчик А. В.

проаналізував європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Дослідник стверджує, що формування нормативно-правової бази України у відповідності з європейськими демократичними стандартами дозволить уніфікувати напрацювання механізмів вирішення конфліктів та суперечностей при розробці державних стратегій та сприятиме підвищенню рівня свідомості громадян (с. 93). До актуальних політико-культурних чинників розвитку громадянського суспільства було віднесено розвиток соціального партнерства та соціального діалогу, підвищення ролі організацій громадянського суспільства, активізацію політичної участі, стабілізацію соціальної стратифікації та формування середнього класу, розвиток громадської думки, використання політичного перформансу в якості нової форми політичної дії, посилення соціально-політичної ідентифікації населення, формування демократичної системи цінностей (с. 102-117).

У четвертому розділі Матійчик А. В. детально аналізує модерні механізми самоорганізації громадянського суспільства в Україні. Зокрема, серед найпоширеніших форм інституціоналізованих громадянських ініціатив було визначено звернення громадян до органів влади, громадські слухання, громадські обговорення, створення громадських рад при центральних та місцевих органах влади (с. 120-134). Ще одним дієвим механізмом самоорганізації громадян України, на думку здобувача, є волонтерська діяльність, усвідомлення якої стало можливе під впливом світової спільноти та внутрішніх потреб та проблем (с. 134-148). Дисертант переконує, що в Україні на сьогодні існують всі умови для політичної участі громадян в інтернет-форматі. Популярні конвенційні форми інтернет-участі – це створення організаціями громадянського суспільства сайтів, чатів, блогів, форумів, інтернет-видань, підготовка та внесення електронних петицій, участь у напрацюванні проектів політичних рішень, політичних програм, місцевих бюджетів, віртуальні з'їзди організацій. Неконвенційна інтернет-участь пов'язана з політичними протестами, провокаціями, «чорним PR». Особливу увагу А. В. Матійчик звертає на певні ризики, зумовлені використанням інтернет-технологій для посилення самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства (астротурфінг, сплоги, кросспостинг) (с. 148-171).

Основні результати дисертаційного дослідження представлені у висновках, які відповідають сформульованій меті та завданням, є повними, обґрунтованими та логічно послідовними (с. 174-182).

Повнота викладу наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Головні положення та результати дисертаційного дослідження Матійчика А. В. доведені до відома наукової спільноти, що підтверджено їх публікацією фахових виданнях та апробацією на наукових заходах. Зокрема, за темою дослідження автором одноосібно було підготовлено шість публікацій у фахових наукових виданнях з політичних наук, одна з яких в іноземному періодичному виданні.

Апробація результатів дослідження відбувалася в процесі обговорення та виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Текст дисертації Матійчика А. В. розкриває логіку дослідження заданих мети та завдань і складається із вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури з 295 позицій, додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 175 сторінок.

Дисертація відповідає вимогам державного стандарту, зокрема, п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), та паспорту обраної спеціальності (23.00.02 – політичні інститути та процеси).

Текст автореферату відповідає змісту дисертації, повністю відображає логіку дослідження, його основні результати та пункти наукової новизни. Автореферат оформлений відповідно до всіх вимог державного стандарту.

Наукове та практичне значення одержаних автором дисертації результатів дослідження, рекомендації щодо їхнього використання.

Наукова значимість результатів дисертаційної роботи Матійчика А. В. підтверджується можливістю їх використання у подальших дослідженнях громадянського суспільства та його потенціалу як ресурсу

демократичної модернізації в Україні. Матеріали дисертації можуть бути застосовані у викладацькій практиці, зокрема доповнити зміст навчальних курсів «Політична культура», «Моделі громадянського суспільства», «Державне управління та місцеве самоврядування», «Політичний менеджмент», «Політична комунікація».

Висновки та рекомендації наукового дослідження можуть стати в нагоді аналітикам, політтехнологам, державним службовцям, громадським активістам у розумінні особливостей функціонування громадянського суспільства та специфіки його самоорганізаційного потенціалу.

Зауваження до змісту наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертацію Матійчика А. В., разом із тим слід висловити деякі критичні зауваження і міркування з приводу ряду її положень.

1. Апелюючи до результатів соціологічних досліджень, рейтингів та опитувань (с. 82, 84, 85, 95, 96, 112, 115) варто було б в посиланнях подати їх розгорнуту характеристику для більш повної та цілісної картини дослідження.

2. У роботі порушено проблему делегування функцій надання послуг організаціям громадянського суспільства з боку влади (с. 97). Вважаємо, що автору варто було б приділити більше уваги цій формі взаємодії держави та громадянського суспільства, проаналізувавши досвід України та європейських країн, а також визначивши специфіку існуючих моделей делегування послуг.

3. Фокусуючи свою увагу на дослідженні інтернет-участі в Україні, дисертант робить висновок, що незважаючи на велику кількість е-сервісів, їхня інтеракція з громадянами є низькою (с. 170). У цьому контексті варто було запропонувати певні практичні рекомендації стосовно підвищення ефективності цих каналів комунікації.

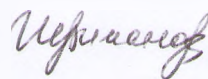
4. Глибина і практична цінність роботи значно зросли, якщо б в ній була представлена авторська концепція «національної ідеї» (в контексті самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства), адже дослідник вказує на її несформованість та ситуативність її постулатів (с. 112).

Загальний висновок.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що запропонована до розгляду дисертація є цікавим, самостійним та оригінальним дослідженням, яке повною мірою демонструє професійно-наукову зрілість та методологічну грамотність автора. Висловлені зауваження не носять принципового характеру і не применшують значимості роботи дисертанта, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем. Виходячи з тексту дисертації, з ґрунтовних висновків до роботи, які були широко апробовані в значному науковому доробку, вважаємо, що дисертація «Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України» носить оригінальний, самостійний та завершений характер і відповідає всім сучасним вимогам державного стандарту до кандидатських дисертацій, зокрема, п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор, Матійчик Андрій Васильович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету
фізичної культури

Шиманова О. В.

Проректор з науки та зовнішніх зв'язків
Львівського державного університету
фізичної культури

проф. Вовкanych А. С.